

שירת הסביבה

הכְּחָדָה / מיה טבת דיין

עורכת המדור: ד"ר עדנה גורני
ednagorney@yahoo.com

ביום הנשואים האחד עשר שלנו מת
 הקרנף הלכן האחרון.
 בדיעבד, טוב שלא חגגנו.
 גם ככה היום הזה הפך
 בלתי נשכח. גוע נכחד
 נצוד כדי ליצר מהקרן שלו אבקה
 לעדוד זקפה. בליל החתונה
 השמלה הייתה רכוסה הדויק כל כך
 שלקח נצח להסיר אותה
 ורכבת שנפרמה בגרביין השקוף
 עשתה בשניות
 מה שאבקת קרן קרנפים
 עושה במות רב. מה זה עושה לעולם
 כשגוע נעלם? מטפל אפריקאי
 רכן מעל הקרנף, הצמיד מצח שחר
 לגוף לכן –
 שלעולם לא יולד כמוהו, לעולם לא ימות –
 נאחז בשארית אחרונה של עולם קדמון,
 שדי היה בו בעור עבה וקרן
 כדי לשרד. קרנף היה גדול ואדם קטן,
 גבר ואשה התחברו כדי לעבר בגופם
 היסטוריה חזקה ופראית. עכשו
 רק דבר אחד ברור; העולם צדין וחסר
 כמו תחרה שלפתע פקע בה חוט.
 חר נפער בצורת קרנף, זעיר
 כנקדת מחט בגרב נילון;
 את רואה איך זה מתחיל
 את מבינה לאן זה הולך
 את יודעת שאי אפשר יהיה לעצר את זה.

סודן, הקרנף הלבן האחרון ששרד מבני מינו. מקלט אול פגישה לחיות בר, קניה | צילום: Stuart Price, Make It Kenya

"שְׂדֵי הַיָּהּ בּוֹ בְּעוֹר עֶבֶה וְקַרְנֵן / כְּדֵי לְשַׂדֵּ", עולם שבו האדם שעדיין לא היה מצויד בנשק חם, היה קטן יחסית לקרנף, עולם שבו גבר ואישה מתחברים בלא צורך להרוג יצור אחר כדי לעבר ולהתעבר. עכשיו, לאחר מותו של הקרנף האחרון, "העולם עדין וחסר / כמו תַּחֲרָה שְׁלִפְתָּע פֶּקַע בְּהַ חוּט". הבחירה במילה תחרה מדגישה לא רק את שבריריות הקיום אלא מצביעה על כך שאריג הקיום מחורר במאות ובאלפי חורים של מינים שנכחדו. עכשיו נוסף חור קטן בצורת קרנף. החור זעיר כנקב מחט בגרב ניילון – הדימוי הזה מחזיר אותנו הקוראים לתחילתו של השיר, ל'רכבת' שדוהרת בגרביון השקוף (שפעם ידעו לתקנה). וזה לא הדבר היחיד שדוהר: "אֶתְ רוֹאָה אִיךָ זֶה מִתְחִיל / אֶתְ מִבְּנֵה לֶאֱן זֶה הוֹלֵךְ / אֶתְ יוֹדַעַת שְׂאִי אֶפְשֵׁר יֵהִיָּה לְעַצֵּר אֶתְ זֶה". דוהרת גם ההכחדה ההמונית. דוהר אורח החיים הבזזני והמזהם שלנו. דוהר אורח החיים הקפיטליסטי-צרכני שבעלי החיים והצמחים בו הם משאב חומרי (הדהרה מודגשת על ידי חריזה בסוף טור ובתחילת הטור הבא, לדוגמה [...] הֶפֶךְ / בְּלִתִּי נֶשְׁכַּח או [...] לְעוֹלָם / כְּשֶׁגִּזַּע נְעֻלָּם). אנחנו פורמים את האריג, מחוררים אותו, וגוזרים אותו לגזרים – גם באופן מעשי, קרי הכחדה, וגם באופן רוחני-תרבותי – אנחנו מנותקים יותר ויותר זה מזה ומהטבע. המשוררת יודעת שלאחר הקרנף, ימותו אחרים. אי אפשר לעצור את זה. אבל במעשה השירה שלה היא פועלת נגד הפירוק והפרימה, רוקמת קשרי קשרים בין האישי לפוליטי-אקולוגי, בין מוות לחיים, בין שמלה לבנה לקרנף לבן, בין דהרתה של התשוקה לדהרת הרכבת ולדהרת ההכחדה.

מותו של סודן, הזכר האחרון מהמין קרנף רחב-שפה צפוני (*Ceratotherium simum cottoni*, המכונה גם קרנף לבן) זכה לסיקור נרחב בעולם ובישראל (לדוגמה על שער אקולוגיה וסביבה, אפריל 2018). כאשר נעלם מן העולם מין גדול, מרשים ובולט, שרבים עסקו בניסיונות להצילו מהכחדה, תשומת ליבנו מתמקדת בכך לרגע, ואז אנחנו עוברים הלאה. אך זהו אינו אירוע יוצא דופן. מדענים רבים גורסים כי אנחנו נמצאים עכשיו בעיצומה של הכחדה המונית שנגרמת בשל השפעות האדם – שינוי האקלים, כריתת יערות הגשם, הרס בתי גידול, ציד ודיג לא מבוקרים חיהום סביבתי. ההשפעות הסביבתיות חוזרות כמו בומרנג אל המין האנושי – מלחמות, רעב, סופות ושיטפונות, שרפות, הרוגים וגלי פליטים. מיה טבת דיין מאפשרת למותו של סודן, אירוע אקולוגי עולמי קשה, להשפיע על אירוע אישי משמח, שחל באותו היום – יום הנישואים האחד עשר שלה. "טוב שלא חָגַגְנוּ" היא כותבת, ומזכירה את שאסור לשכוח – קרנפים ניצודים בשל אמונה טפלה שאבקה שמיצרת מקרניהם עוזרת לכוח הגברא. כך מוכחדים הקרנפים בשם הגבריות ועל מזבח תרבות הצריכה. בחיבור מופלא רוקמת המשוררת שיתוף נוסף בינה לבין הקרנף, ומעידה שאין צורך להמית אותו כדי לעורר תשוקה – היא ניצתה בליל הכלולות, דוהרת כמו 'רכבת' שנפרמה בגרביון שקוף.

בהמשך שואלת המשוררת שאלה שראוי שכולנו נשאל – מה קורה לעולם כשקרנף הולך לעולמו? מה משתנה בעולם שבו המטפח מצמיד מצחו לחיה הגוועת ויודע שגם העולם המוכר לו גווע, עולם